

MARIA ÀNGELS ANGLADA
(1930-1999)

El 23 d'abril de 1999, diada de sant Jordi, va morir a Figueres, on residia, Maria Àngels Anglada i d'Abadal. Havia nascut a Vic (1930) i era llicenciada en Filosofia i Lletres (secció de Filologia Clàssica) per la Universitat de Barcelona (1950; amb premi extraordinari). S'havia dedicat a la docència en el segon ensenyament i havia estat professora de grec, llatí i literatura catalana a alguns centres privats i a l'Institut Ramon Muntaner de Figueres. Retirada de l'ensenyament, feia anys que treballava com a escriptora. Des de 1990 era membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

En la seva obra és dat de distingir: poesia, narrativa (novella i conte) i assaig. Convé, però, advertir que la poesia domina tota la seva producció, inclosa la seva escriptura narrativa i, fins i tot com a tema, els seus assaigs. Quan escriu sobre altres poetes n'evoça el món, ajuda a llegir els poemes que més estima i formula judicis personals, de valoració literària i sobre l'experiència humana que li sembla que aporten. Il·lumina allò que li ha plagut de llegir sobre la informació que més l'ha interessat i sense erudició ni propòsits metodològics concrets. Com a lectora s'orienta en general pel seu gust, que es fonamenta en la senzillesa, en l'economia de recursos i en la profunditat dels textos. Igualment com a traductora.

Com a lectora i com a escriptora, Anglada practica la comprensió del present per l'evocació del passat tant com la colonització del passat des de la perspectiva del present; sempre de cara a l'universal. De segur que aquesta manera de fer prové de la seva formació i de la freqüentació dels clàssics. Així, els temes, els personatges i els escenaris de la seva obra van de l'època hel·lenística a la gent que coneix, els seus contemporanis, passant per l'Edat mitjana, per l'Empordà del segle XIX, pels camps de con-

centració i les matances nazis, pel genocidi armeni. Semblantment, són universals els ressorts de les seves dinàmiques literàries, des de Salvador Espriu a Thomas Mann, passant per *l'Antologia Palatina*, per Verdaguer, per Quasimodo, per Kavafis, per Virgili, per la cançó. En les seves lectures, Anglada cerca sempre el més nítid, el més genuí; hi celebra la intel·ligència però hi busca l'autor com a ésser humà, la seva vida, la seva experiència: també, doncs, el sentiment. El sentiment, més que no el concepte, en una forma continguda, límpida. Defuig el que li sembla massa complicat, massa savi, massa cerebral, massa abstracte. Per això la cançó, la balada, llengua fresca i ritme, impensables sense la música, són sempre —per les imatges, tan vives, i la imaginació, tan neta— en l'horitzó de la seva escriptura. En la poesia escrita, també, Anglada prefereix sovint els passatges, uns llocs particularment bells, especialment evocadors d'un sentiment universal, i els privilegia sobre el total del poema, sobre el sentit; només quan el poema és molt breu, quan és tot ell essencial, el pren sencer per la seva pregonesa: així, la seva obra de traductora o es resol en fragments que encasta en el seu discurs narratiu o s'exerceix en l'arriscat trasllat d'epigrames. S'hi esmerçà en el recull *Les germanes de Safo* (1983) i en el més recent *Epigrames de Meleagre* (1993).

La seva poesia publicada es conté en dos llibres breus: *Columnes d'hores*, que aplega els poemes entre 1965 i 1990 (1990), i *Arietta* (1996). Hi són freqüents els títols que remetien al món antic (“Antígona”, “Epidauros”, “El jardí de Nausica”), però també els que inequívocament situen el lector en el cor de la desolació i la misèria dels temps presents (“Elegia a Lluís Companys”, “Vietnam”, “Sarajevo”). Testimonien des de diversos compromisos personals de l'autora (polític, a propòsit de la situació del país i de la llengua; ecològic; feminista) fins a la tenaç voluntat de construir un edifici de lletres, el poema, en càpiga, just, el record d'un moment feliç, d'un instant privilegiat, únic. Són poemes fets d'un en un, lligats entre si pel fet de ser de la mateixa autora, per l'ocurrència de determinats mots, per la recurrència d'algunes imatges i d'alguns temes —així els mots de la natura, d'arbres i d'ocells, de les estacions i de les flors, del mar i de la llum; les imatges de les pedres i de la memòria, de l'enyor i de l'esperança; els temes de la bellesa i el dolor, de la bonesa i la crueltat. Tot això al servei de la intensitat: breument i incisiva, assenyalant amb discreció, insinuant més que no mostrant o explicant; però sempre amb claredat, sense equívocs: a favor dels humans, contra la grandiloqüència, contra la violència i la força del tirà de torn. Poemes l'eficàcia dels quals rau en la contenció, en el control del to. Hi ha qui diu que els poetes escriuen un únic poema. Tanmateix, la major part d'ells en fan molts esborranys, es repeteixen de mil maneres. Alguns altres no escriuen sinó allò que ja és un fruit madur o allò que saben que busquen quan es posen a escriure. No cal dir que Maria Àngels Anglada pertanyia, com el seu admirat Kavafis, al grup d'aquests darrers.

Una poesia tan interior, dominada pel to, té sempre música, més i tot que ritme: encara que sigui dita en alta veu, és callada la música d'aquesta poesia que desvetlla sobre el paper el cant que hi ha en les paraules. Un dels últims textos que va escriure Anglada va ser sobre la cançó, un epíleg a la traducció d'Eusebi Ayensa, que havia estat deixeble seu, *Balades gregues* (1999); allí no s'està d'evocar “les cançons que el pare ens va ensenyar, quan érem adolescents, en els llargs hiverns de Vic”, i s'esplaia sobre els lligams entre “autèntiques balades” catalanes, com ara “Els estudiants de Tolosa” i “Caterina l'amor” i “les tràgiques històries de crueltat i venjança” del folklore grec. De

la tradició popular recomana Anglada pouar el més genuí, “el gest més senzill per a fer cada cosa” que prou coneixia, diu en el seu poema “Mossèn Cinto”, Verdaguer, l’artífex de la recuperació poètica de la llengua, el poeta de la seva terra. En el fons de la seva poesia sempre hi ha aquesta aspiració: que el poema en resulti el més net, el més senzill possible.

Les velles paraules que ens ha conservat la gent del país més en contacte amb la natura, amb el món rural. De fet, convé no oblidar que l’època en què treballava en *Les Closes*, que fou la seva primera novel·la (1979), Anglada, juntament amb el seu marit Jordi Geli, editava (1978) unes *Memòries d’un pagès del segle XVIII*. I un dels secrets de l’excel·lent acollida de *Les Closes* és de creure que ragui en la vivesa de la llengua, en la seva concreció entre el parlar, el gust de contar, i l’atenció al pes dels adjectius, a l’escaiença de cada mot, el gust d’ajustar tots els elements de la màquina del relat. Una llengua que s’imposa sense artilugis ni adverbis excessius, discreta i endreçada, com és la protagonista de *Les Closes* i com són les dones, sense grans mots, a la seva obra. Recordo com em ponderava aquesta característica Antoni Comas, que formava part del jurat que atorgà a *Les Closes* el primer premi Josep Pla (1978).

Altres peces cabdals de la narrativa d’Anglada tenen com a protagonista una dona, com ara la novel·la *Sandàlies d’escuma* (1985), protagonitzada per una Glauca que viu en la primera època hel·lenística, després de la mort d’Alexandre. Novel·la imaginativa, construeix la improbable vida, en aquells temps, d’una dona dedicada a la poesia que es fa a si mateixa, en el treball i en l’amor, i la melodia de la qual Anglada teixeix pensant en les autores dels epigrames que ella havia traduït a la ja citada antologia *Les germanes de Safo*. Meditació sobre el poder i la crueltat i sobre l’amor i la relació entre homes i dones, sobre la tendresa i el determini, *Sandàlies d’escuma* és una mica un manifest intemporal que permet, però, a Anglada dibuixar el món del passat que probablement l’ha atret més, el Mediterrani de l’època dels grecs i dels romans, i en especial el d’aquell moment en què l’art es fa petit, delicat —les terracotes, els bronzes, els epigrames— i es dedica a voltes a la captació d’un moment, d’un personatge, d’una escena, fins a “la sensació de realitat” del seu admirat Herodes, el poeta que ocupa la part central del collage que, amb fragments d’autors antics, confegí a *Retalls de la vida a Grècia i a Roma* (1997).

També a l’entorn d’unes dones —de les qual parla, però, un home— gira una seva *nouvelle* excepcional, *Artemísia* (1989), el text d’Anglada on potser es pot captar millor la tensió entre la bellesa, l’esplendor del món en el paisatge i els éssers, i la sang, l’odi i la mort violenta. Té un fons romà —la matança de les Fosse ardeatine (1944)— i, tot i situar-se en una illa grega en una data posterior, és possible que aquest relat, artitzat i construït amb supens, sigui, en la producció de l’autora, el que més s’adigui al gust dels contrastos, a l’exuberància dels olors i dels colors —la protagonista és una pintora— típica de la Roma imperial.

De les seves novel·les cal citar igualment *L’agent del rei* (1991), *El violí d’Auschwitz* (1994) i *Quadern d’Aram* (1997). La primera és un relat històric centrat en la figura d’Andreu Febrer, el traductor al català de la *Commedia* dantesca. Aquesta versió de la primera meitat del segle xv, d’un autor nat a Vic, havia començat a publicar-se a cura d’Annamaria Gallina el 1974 i la curiositat d’Anglada en llegir-ne la introducció la va engrescar a desenvolupar ella fictivament aspectes de la vida de qui hi era pre-

sentat com a personatge misteriós, diplomàtic i mig espia. La segona va ser possiblement la més famosa, també a causa del seu tema, car hi narrava la història d'un violer jueu de Cracòvia al camp de concentració tristament cèlebre. La tercera és una presentació, al començ i al final, del diari fragmentari d'un noi armeni que, als quinze anys (1915), es va veure immers en l'èxode del seu poble provocat per la persecució dels turcs.

Amb aquestes dues últimes novel·les Anglada va prendre explícitament posició per la cultura i la pau, per la sinceritat i l'autenticitat, pels drets de les persones i dels pobles quan són perseguits i exterminats; pel tresor que sempre representa el record, la memòria de la felicitat, la llum d'una esperança que en encendre's sembla irreal, quimèrica, però que arriba que salva, almenys des del punt de vista humà, tornant la dignitat a qui ha sofert —si l'enviliment i l'aniquilació eren provocats pels homes, també són els homes que han restituit la dignitat a les víctimes. Amb una escriptura que carrega, ben personalment, amb el dolor de la història del segle xx, Anglada obre, no pas ingènua, una finestra a l'esperança humil, feta de gent i de petites coses, senyals de bon auguri. Des dels grecs, aquí a tocar de la mar i arreu, hi ha hagut gent i coses així, gent que ha treballat i ha estimat, coses com el paisatge i el pas del temps, l'ordre de les estacions, els rituals de la vida. També n'hi ha ara, de gent així, i també hi són, aquestes coses. La continuïtat del que és bo i del que és bell fonamenta, contra la barbàrie i la cega, destructora violència del poder, l'humanisme; no pas l'humanisme dels grans valors i els grans imperis, per a Anglada, sinó el que troba i ha de trobar resposta en el cor dels humans, per natura i per educació, ella creu que sempre i en tot lloc. Aquest humanisme informava, personalment, la seva fe en l'amistat i la seva confiança en els infants —en els seus néts i, a partir d'ells, en els “meus infants de Bòsnia”, com deia en un poema—; tant com, col·lectivament, el seu independentisme polític.

La seva narrativa més breu ha estat publicada en reculls: *No em dic Laura* (1981), *La daurada parmèlia i altres contes* (1991), *Nit de 1911* (1999, pòstum). Els relats ratifiquen les característiques de l'obra narrativa d'Anglada que han estat apuntades. Si de cas, serveixen per a insistir en algunes d'elles, com la freqüència amb què la seva ficció pren com a punt de partença o bé arriba a abraçar un esdeveniment o fet real o que podria ben ser-ho —perquè té un context constatable, històric. I, a partir del seu únic relat encara no citat, *Viola d'amore* (1993), fa de bon insistir en la importància de la música en la seva obra. Tant en aquest text d'apariència senzilla però de gran ambició literària com en el títol del seu últim llibre de poemes, *Arietta*, que es refereix al segon i últim moviment de la darrera sonata de Beethoven, “per a qui pugui seguir-lo amb mans alades”, diu Anglada reprenent la indicació del músic (“Adagio molto, semplice e cantabile”), “natural i cantable”. Com tendeix a ser, quasi balada, la seva escriptura, prosa inclosa. Els relats més breus aporten a les característiques de la seva narrativa més concisió, uns contorns més precisos; a voltes guanyen en intensitat; altres vegades el lirisme o el missatge implícit acaben diluint el tema. Sovint excel·leix quan descriu el més senzill, un fet esdevingut, una coincidència, moments concrets que alguna cosa ha fet excepcionals, exemple de bondat o de bellesa.

Abans d'acabar aquesta nota convé que citi el seu llibre de 1988 sobre el tractament poètic d'un tema mític, *El mirall de Narcís*, i els seus dos llibres sobre poetes italians (*Paisatge amb poetes*, 1988) i sobre poetes grecs moderns (*Paradís amb poetes*,

1993). Que faci també referència a les vegades que va cercar el to del relat més viu, en la narrativa per a joves, i que faci sobretot referència als seus *Relats de mitologia*, en dos volums dedicats als déus i als herois de l'antiguitat clàssica (1996). I que no oblidí d'esmentar que havia col.laborat sovint a la premsa, sobretot gironina, amb intervencions que caldria posar a disposició dels lectors i dels estudiosos. Ni que havia col.laborat amb seny i amb gran sentit de la llengua en la tria de lèxic i en les definicions del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans.

Modesta com era i enamorada de la seva llengua i de la literatura, ella sabia perdonar-me que no hagi desplegat l'elenc de les nombroses distincions que posseïa i vull creure que li plauria que acabi la seva evocació assenyalant en canvi que ha estat molt llegida, a Catalunya i arreu en les traduccions que s'han fet de la seva obra. Possiblement el temps passarà benigne sobre el que va escriure i li portarà nous lectors. Amb humilitat i rigor ella va oferir el millor que tenia, allò que més estimava: literatura per als mortals, en la seva llengua, en la tradició de l'humanisme tal com l'entenia.

CARLES MIRALLES
Institut d'Estudis Catalans
i Universitat de Barcelona